

N.B. Het kan zijn dat elementen ontbreken aan deze printversie.

Mag je 150 onschuldigen doden om 50.000 levens te redden?

Rechtbankdrama 'Terror' Hoe verdedigen we ons tegen terreur? Dat is de vraag in het toneelstuk *Terror*, waarbij een legerpiloot een gekaapt vliegtuig uit de lucht schiet om meer doden te voorkomen. Is hij held of moordenaar?

✍ Kester Freriks 🕒 24 augustus 2017 ⌚ Leestijd 4 minuten

Rechtbanktoneelstuk 'Terror' met Clairy Polak (links) en Johanna ter Steege.

Foto Merlin Daleman 📷

Alarm in het luchtruim: een islamitische zelfmoordterrorist is de cockpit van een burgertoestel binnengedrongen. Hij eist van de piloten dat ze het vliegtuig laten neerstorten boven een uitverkochte Amsterdam Arena. Ruim vijftigduizend toeschouwers wonen een voetbalwedstrijd bij. Het is maandagavond 26 mei 2014. De KLM-vlucht is onderweg van München naar Amsterdam. Er zijn 148 inzittenden.

Terror Door Senf Theaterpartners. Première 3/10 Koninklijke Schouwburg, Den Haag. Inl: terrordevoorstelling.nl

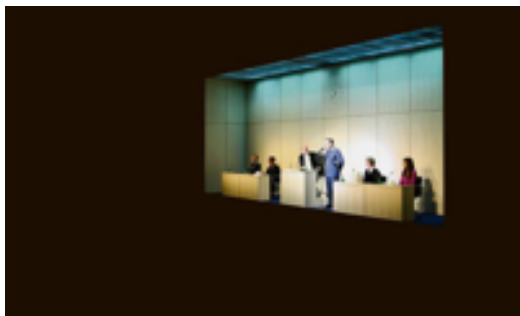
Informatie over wereldwijde stemming: terror.theater

Breivik Première 9/9 Theaterhuis, Amsterdam. Inl: jellevandermeulen.nl

Straaljagerpiloot majoor Lars Koch krijgt de oproep met zijn F-16 het vliegtuig te escorteren en tot een veilige landing te dwingen.

Maar elk radiocontact is verbroken. Dan neemt de straaljagerpiloot een besluit: hij vuurt een luchtdoelraket af. Het vliegtuig stort neer bij Waverveen, niet ver van de Arena. Alle passagiers komen om. Hiermee redt Koch de levens van 54.000 mensen in het stadion.

Dit is de ijzingwekkende intrige van het toneelstuk *Terror* van de Duitse advocaat en schrijver Ferdinand von Schirach. De dramatische gebeurtenis hoog in de lucht vormt de aanleiding voor een „onvervalst rechtbankdrama dat onthutsend is door zijn eenvoud”, zegt regisseur Peter de Baan, „maar geleidelijk steeds ingewikkelder wordt.”

Lees ook

Mocht dat vliegtuig worden

neergehaald?, een reportage van correspondent Juurd Eijsvoogel over de uitzending van de tv-bewerking van *Terror* in Duitsland

Sinds de première bij het Deutsches Theater in Berlijn in 2015 is dit *Justizdrama* wereldwijd opgevoerd. Dit najaar komt er een Nederlandse versie met in de hoofdrollen Jeroen Spitzenberger, Johanna ter Steege en Clair Polak.

De Baan, die voordat hij ging regisseren enkele jaren rechten studeerde, is geboeid door rechtbankdrama's. „We denken dat ons geweten een betrouwbaar kompas is, maar dat is niet zo. Ons geweten en ons gevoel voor rechtvaardigheid zijn vloeiend en wisselen naargelang de situatie. Daarom zijn er wetten geformuleerd die objectieve toetsing mogelijk maken. Wetten staan boven de mens. Als iedereen naar eigen goeddunken handelt, dan haal je het fundament weg onder de rechtsstaat. En

het is juist deze juridische vraagstelling, waar *Terror* over gaat.”

De piloot acht zijn daad verantwoord en gewetensvol. „En toch is hij een moordenaar”, aldus De Baan.

De vorm van de voorstelling staat De Baan helder voor ogen: „Strak en helder, zonder opsmuk. En het decor is zoals een rechtszaal in Nederland eruitziet. We hebben enkele rechtbanken bezocht om de sfeer te proeven en de gedragsregels van een rechtszitting te volgen.”

De Baan: „Het stuk stelt boeiende rechtsfilosofische vragen. Mag een straaljagerpiloot op eigen gezag 148 onschuldige mensen vermoorden om de levens te redden van 54.000 andere onschuldigen? Is zijn afweging in moreel en juridisch opzicht aanvaardbaar? Met andere woorden: is het ene leven inwisselbaar tegen het andere?”

De piloot acht zijn daad verantwoord en gewetensvol. „En toch is hij een moordenaar”, aldus De Baan. „Hij toont de moed om te beslissen. Maar zijn moed impliceert moord. Als toeschouwer kom je terecht in een *battle of brains*: een mensenredder die tegelijk mensenmoordenaar is. Kom daar maar eens uit.”

Voor Clairy Polak, die de rol van rechter speelt, „ontleent het stuk zijn spanning aan de vraag of iemand het recht in eigen hand mag nemen, beroepsmilitair of niet, ook al zijn de intenties edel.”

Ze vervolgt: „Terrorisme heeft gevolgen voor de rechtspraak. Na 9/11 formuleerde de Duitse regering een wet dat gekaapte

burgervliegtuigen mogen worden neergeschoten om erger leed te voorkomen. Hierin vond de schrijver de inspiratie voor zijn stuk. Hij maakt er een briljante casus van.”

In *Terror* zijn niet zozeer rechter, verdachte en getuigen de belangrijkste personages, maar de toeschouwers zelf: zij vormen de jury. Na de pauze moet het publiek kiezen door welk poortje het de zaal weer binnengaat: het ene poortje schuldig, het andere onschuldig. Zaalwachters met een tellertje staan ernaast.

„Dit is de meesterzet van de auteur. De toeschouwers denken mee en vellen het oordeel over verdachte Koch”, aldus Polak. „De rechter moet twee besluiten voorbereiden: een waarin ze beargumenteert dat het ene vonnis ‘schuldig’ luidt of het andere, ‘vrijspraak’.”

Vliegtuig als moordwapen

Ik zag de voorstelling in Münster, in het Wolfgang Borchert Theater. Op deze avond koos de meerderheid voor *Freispruch*, onschuldig. De stemming in de foyer was gespannen. Mensen aarzelden, overlegden. De acteur in de rol van Koch speelde zijn verdediging integer en overtuigend. Zijn motieven klinken alleszins redelijk: een burgervliegtuig in handen van een terrorist is een moordwapen en dat wapen mogen we met andere wapens bestrijden. Als we dat niet doen, geven we terreur een vrijbrief en nodigen we terroristen uit nog meer gewelddaden te plegen. Dan geven we hun de vrije hand.

Rechtbankdrama klinkt rationeel, maar dat is *Terror* beslist niet. Het verhoor telt tal van emotionele momenten. Bijvoorbeeld als de officier van justitie vraagt of Koch ook geschoten zou hebben als zijn vrouw en kinderen aan boord zouden zijn. Dit overvalt de

piloot. Hierop heeft hij geen antwoord. Hij raakt ontroerd, voor het eerst tijdens de strenge zitting. Een ander aangrijpend moment is dat waarin de vrouw van een slachtoffer wordt opgeroepen als getuige. Haar man en vader van hun dochter kwam om. Hij stuurde nog een sms-bericht, waarin hij liet weten dat ze zich geen zorgen hoefde te maken en dat ze de kaper in de cockpit zouden overmeesteren, zoals op 9/11 gebeurde met het vliegtuig dat uiteindelijk neerstortte bij Pennsylvania. Hierdoor werd verhinderd dat het zijn doelwit Washington DC zou bereiken. „Niet bang zijn, lief, het komt goed, ik hou van je.” De vrouw leest de laatste woorden van haar man voor, in tranen.

Het culturele seizoen gaat weer van start. Of je nu van Metallica houdt of van La traviata, in onze agenda vind je de belangrijkste culturele hoogtepunten van het seizoen.

Het relaas van de vrouw maakt indruk en valt, vreemd genoeg, ten voordeel uit van de gevechtspiloot. Zijn aanval op het gekaapte vliegtuig krijgt er extra heroïek door. Hij kiest voor het minste kwaad boven het grote. Is dat strafbaar? De advocaat van de verdachte houdt een meeslepend pleidooi: „Meneer Koch heeft 54.000 mensen gered. Daar heeft hij 148 mensen voor moeten doden. Dat is alles. Is dat verschrikkelijk? Ja, het is gruwelijk, beangstigend, huiveringwekkend. Maar kon het anders? Nee.”

Met al deze redeneringen en overwegingen gaat de toeschouwer de pauze in. En neemt een besluit. Dat kan op emotionele gronden zijn, juridische, morele. Wij, de lekenrechters, hebben „de macht gekregen over het lot van een mens te beslissen”, zoals de rechter zegt.

Heldhaftig

De gong voor het tweede deel gaat en we moeten door een van de poortjes. De rechter krijgt de aantallen door: 93 kiezen voor onschuldig, 65 voor schuldig. Bij de wereldpremière in Berlijn was dat 255 tegenover 207. De avond erna, in Frankfurt, stond de teller op 240 versus 230. Deze verhoudingen komen overeen met de theaters in het Westen: de piloot verdient vrijspraak in zijn heldhaftige verzetsdaad tegen terrorisme. In Japan en China ligt het andersom; het oordeel luidt overwegend schuldig. Ongehoorzaamheid aan de wet is daar minder vanzelfsprekend.

Lees ook:

Beelden terreur worden behang op televisie

Op het Amsterdam Fringe Festival gaat dit najaar een andere voorstelling over terrorisme in première, *Breivik*. Zes jaar geleden pleegde Anders Breivik zijn gruwelijke aanslagen op het eiland Utøya voor de Noorse kust met 77 „terreurmoorden”, zoals regisseur Jelle van der Meulen het noemt. *Breivik* gaat vooral over het schokkende gegeven dat Breivik een normale jongeman leek in een westerse samenleving. Hoe verantwoordt hij zijn daad? Kunnen we zijn gedachten achterhalen? Van der Meulen kiest als vorm muziektheater, juist het tegenovergestelde van een rechtbank.

Terrorisme dreigt steeds meer een deel van ons leven te worden, zowel op straat of in het luchtruim als in de rechtszaal. *Terror* legt het accent op de morele dilemma's van een luchtmachtmilitair. Hij wil mensenlevens redden van een terroristische massamoord. En

ook dat eist offers.